

Leopold II, een ten onrechte bekladde Koning

(3de deel)

Ere (R) LtKol Hubert de Beco

Alvorens, in 2008, de overdracht door Leopold II aan België van de onafhankelijke Staat Congo en de eerste dagen van de Kolonie te herdenken, is het belangrijk zich in de toenmalige omstandigheden te plaatsen. Leopold II koesterde een grote ambitie voor zijn klein land: een kolonie en zijn toekomstmogelijkheden zouden hem in staat stellen economisch en politiek deel uit te maken van de Grote Mogendheden. Twintig jaren intelligent beleid en diplomatie hebben het hem mogelijk gemaakt om zijn doelstellingen te bereiken. Om zijn achterstand op zijn geburen in te halen heeft hij geen veroveringsoorlog moeten voeren met grote toevoer van soldaten en militaire uitrusting, zoals de Fransen, de Engelsen, de Hollanders en de Duitsers het gedaan hadden. Hij heeft, integendeel, de greep van de Arabische slavernij kunnen uitroeien met een beperkt inheemse strijdmacht ondergebracht onder een sterke Belgische staf en deze politiemacht was de garant voor de veiligheid en de sociale vrede tijdens het historisch verloop van zijn bestaan.

Het economisch en beschavingsbeleid werd, in de meeste gevallen, negatief gekenmerkt door de toenmalige karakteristieke buitensporigheden van de Europese koloniaties, die, naar gelang de nieuwe reglementeringen en de wil om ze te doen naleven, er geleidelijk aan een einde van maakten. Alhoewel, de getuigenissen en vergelijkingen met de andere gebieden voerden veel bewijzen aan van vol lof voor het beleid van Leopold II, waarop de andere vorsten of regeringen zich niet konden beroepen. De Duitsers, de Engelsen en de Fransen hadden de weerwillige etnies met geweld moeten onderdrukken vooraleer hun Pax Europeana op te leggen. De ontwikkeling van de Congolese verkeerswegen in een bijzonder moeilijk reliëf, had een grote voorsprong uitgebouwd ten overstaan van de andere omliggende gebieden. De vooruitgang in het binnenland had ervan grotendeels voordeel getrokken en vele posten rustten zich de ene na de andere uit met de eerst noodzakelijke rudimentaire uitrusting voor de handel, de veiligheid en de openbare gezondheidszorg. Aan de kerkelijke missies werden verantwoordelijkheden toegekend in de ontwikkeling, de opleiding en de gezondheid. De Grote Koninklijke Ambitie was wel en goed gestart.

In het begin van de XXe eeuw moest België, als geprivilegieerd partner, de derde plaats innemen als wereld economische mogendheid waaraan Congo zeker grotendeels geholpen had. Tot het uitbarsten van de oorlog in 1914 had, met succes, de ondernemingsdynamiek België geleid naar Zuid-Amerika, Oost Europa, Midden- en Verre-Oosten en overal ter wereld ¹.

We hebben in het eerste gedeelte van dit artikel (Congres Kolommen n° 49) ons op boeiende wijze de subtiliteit, de scherpzinnigheid en het erg gevat denkvermogen van onze vorst ondervonden die zijn rol als soeverein in het hart van Afrika liet erkennen door de diplomatie van 14 landen waaronder de zes grote mogendheden van die tijd (Akte van Berlijn). Hij zette alles op het feit dat hij niet groot genoeg was om gevaarlijk te zijn, maar die erin lukte, in zijn voordeel, iedereen in overeenstemming te brengen.

¹ *« Indien België gedurende tientallen jaren erg groot uitzag, indien zij een belangrijke rol gespeeld heeft tussen de naties, was het te wijten aan zijn aanwezigheid in Afrika, aan zijn verantwoordelijkheden en verwezenlijkingen in Belgisch Congo, waarvan het grondgebied tachtig keren de moedernatie zou omvat hebben. » M. Thys van Audenaerde, inleiding van « Naissance du Congo Belge – l'État indépendant du Congo », heruitgave van een boek van 1903. Uitgever Didier Hatier.

Jules Ferry (1832-1893) was een van de grote bewerkers van de koloniale uitbreiding van de 3de Republiek. De opbouw van een uitgebreid rijk was een compensatie voor de frustraties opgelopen door het verlies van Elzas-Lotharingen. Brazza (1852-1905) was de meest actieve concurrent van Stanley (1841-1904) in Centraal Afrika.

De jaloersheid en de wrevel zullen weldra zich in drie fases afspelen. Wij hebben erop gezinspeeld in het tweede deel van dit artikel (Congres Kolommen n° 50). De vorst van een onafhankelijk land had zich alleen in een avontuur gewaagd dat, in tegenstelling met de imperialismen van die tijd, niet de steun had van zijn eigen landgenoten die voorzichtig, benepen en terughoudend waren. In de mening van de andere landen, alsmede België, was hij zonder meer een private eigenaar, die nooit over de belastingen van het moederland zou beschikken om zijn koloniale onderneming te financieren. Er was immers geen sprake, in onderhavig geval, om over een kolonie te spreken. Reeds vanaf het begin was hij kwetsbaar in deze onderneming. Niemand zou gedurfd hebben de « opmerkelijke » officiële kolonisaties te bekritisieren, hoe ook hun overdrijvingen mochten zijn, maar, in tegendeel, deze « persoonlijke inbezitneming » ging alle beschuldigingen in een brandpunt doen samenkomen, die niet mochten gericht worden tegen de anderen en die zelfs in België een publieke opinie zouden vinden, die er aandacht voor had.

In een eerste fase, de intriges van de engelse Chanteurs (Burrows, Everett in 1902) die, als eersten, de strijd hadden ingezet, verklikt werden en dan veroordeeld in London (1904) door de Rechter Ridley.

Otto von Bismarck (1815-1898) had lange tijd de koloniale uitbreiding beschouwd als een kostbaar avontuur voor dewelke Duitsland niet over de middelen beschikte. Het jaar van de Conferentie van Berlijn (1884-1885) legde hij nochtans de hand op enkele mooie delen van Afrika, die nuttig zouden kunnen zijn voor de toekomst.

De aanklachten van Morel en, later, van Casement hernamen voor hun rekening de eerste getuigenissen, waarvan een gebrek aan objectiviteit meer dan duidelijk was. Zij gaven er een draagwijdte aan van een witte mars zonder zich persoonlijk bloot te stellen aan gerechtelijke vervolgingen. Onder een humoristisch voorkomen en met de steun van de engel-saksische industriële lobbies, voerde de Congo Reform Association in Europa en in de Verenigde Staten een grote agressieve denkbeïnvloeding, in schijn onbaatzuchtig maar in de grond partijdig. Conan Doyle en Mark Twain gaven een tijdje hun steun. Deze tweede fase probeerde de engelse en Amerikaanse regeringen er bij te betrekken en slaagden er gedeeltelijk in.

De derde fase waren de pamfletten en karikaturen ; ze was louter litterair en had succes bij de lezers voor wie de wreedheid en het sadisme van de blanke man, die men sinds meer dan een eeuw vergeten was, terug aan het licht werden gebracht in het onbekende Afrika. Het gaat hier niet meer om een sensatie litteratuur, maar het blijft nauw verbonden met de lastering van het begin.

Deze toestromingen van de publieke opinie, onbekwaam om de reële inzet in te zien zullen geleidelijk aan stoppen. België heeft Congo als een geschenk aanzien en aangenomen zonder veel enthousiasme. Leopold II stierf een jaar later.

De engelse samenzwering en hun bijbedoelingen_

Al deze aanklachten hadden hun oorsprong in de angel-saksische wereld : missionarissen en de protestantse religieuze omgeving, puriteinse activisten en weldenkende economische en havenbelangen. Deze spanning bereikte de politieke kringen. Het Britisch Imperium heeft ook ambities ; het is stevig gevestigd in Zuid-Afrika en het zuidelijk gedeelte van Afrika tot in Rhodesië, het controleert de Nijl vanaf haar monding tot Soedan. Het heeft een gemeenschappelijke grens met Noord-Congo op de Uele rivier en met het rijke Zuid-Katanga. Wat een teleurstelling dat zij het laatste stuk van de geopolitieke puzzle niet bezitten (In 1882 had Stanley nochtans dat gedeelte aangeboden ?)* Indien Groot-Brittannië echt de wil gehad had om een einde te maken aan de misbruiken van de rubber uitbating, zouden discrete maar vastberaden tussenkomsten van de Britse Kroon efficiënt geweest zijn en zouden het voordeel gehad hebben om de processus van de overname van Congo door België niet te belemmeren. Deze stap lag niet in het scenario van de engelse plannen waarin was voorzien dat Leopold II moest mislukken en zo de weg vrijmaken. De principes van menselijkheid die Albion aanhaalde op het ogenblik dat zij de tactiek voerde van de verschroeiende aarde en van concentratiekampen, riskeerden zich tegen haar te keren. Dus « Wait and see », afwachten dat het fruit rijp werd en het dan te plukken. Groot-Brittannië zal haar denigrerende en inmengingscampagnes voortzetten in de binnenlandse aangelegenheden van Congo, zelfs na de annexatie door België. Zij zal de erkenning weigeren tot de vooravond van de oorlog 1914-1918. Zij zocht onophoudelijk het moment om zich dit mijngebied toe te eigenen, die zij in 1886 heeft laten ontglippen. Het doel heiligt de middelen : in 1911 handelde Groot-Brittannië in het geheim met Duitsland over een voordelige herverdeling van hun respektievelijke afrikaanse bezittingen. Deze herverdeling zou des te meer het voordeel hebben dat zij geen rekening hield met de belgische soevereiniteit. Het cynisme van dit verzoek werd aan het licht gebracht door de ambassadeur van Engeland in Parijs, Sir Bertie, die zonder aarzeling het volgend bericht stuurde, op 12 februari 1914, naar zijn minister Sir Edward Grey : « I am very much afraid that if and when the new arrangements with Germany become known, there will be a cry of « Perfide Albion » with more justification for it than usual »².

De reden van de crisis was de inzet van het protectoraat over Marocco met de confrontatie tussen de Duitsers, de Fransen, de Spanjaarden en de Engelsen. Deze crisis zal bijgelegd worden door de overdracht van een deel van Frans Congo aan Cameroen.

De intenties bleken niet veel veranderd te zijn vóór de Tweede Wereldoorlog. Duitsland had al zijn overzeese bezittingen verloren tengevolge van de Eerste Wereldoorlog. Sir Winston Churchill was niet al te overtuigd een eventuele oorlog te winnen tegen de Nazis. In 1937-1938 was er een discussieronde tussen Lord Halifax en Sir Henderson, enerzijds, en Kanselier Hitler bijgestaan door von Ribbentrop, anderzijds. De inhoud van die onderhandelingen, bedoeld om hun standpunten te vergelijken, werd bekend gemaakt toen de franse regering de geheime archieven van de Wilhelmstrasse openbaar maakte ; dit bracht de engelse geallieerden in grote moeilijkheden : het onderwerp was een koloniaal domein toe te kennen aan Duitsland, na een herverdeling van de kolonies in het Congo bekken.

.Begin 1940 had London België de toelating gevraagd om haar grondgebied te mogen laten betreden door de franse-britse troepen. Leopold III eiste als tegenpartij de garantie van de onvervreemdbaarheid van België en haar koloniaal gebied. Deze garantie werd verleend door Parijs en geweigerd door London. Indien de onafhankelijkheid van België belangrijk was voor de britse eilanden, kon Congo, integendeel, geheel of gedeeltelijk als wisselgeld gebruikt worden met de duitse vijand.

² franse en britse archieven van 1911 (Crisis van Agadir) « Indien de overeenkomsten met Duitsland openbaar zouden gemaakt worden, vrees ik dat de kreet van « Perfide Albion » opnieuw zal weerklinken, meer gerechtvaardigd dan ooit » in de : Colonisation Belge, une grande ouverture ». UROME Editie Gérard Blanchart & Cie – 2004

De recente economische behoeften.

De grote golf van dekolonisatie in Afrika gaf aan al deze Staten, door de Europese mogendheden ontworpen, hun onafhankelijkheid terug met de vereiste aan de bestaande grenzen niets te veranderen. Dit werd nauwkeurig nageleefd. Het bewind van Mobutu in Zaïre werd onvoorwaardelijk geduld zolang de Koude Oorlog duurde. Na de val van het internationaal communisme hernam de belangstelling maar uitsluitend op economisch vlak. Zonder ideologische onderscheid staan heden tegenover elkaar Chinezen, Amerikanen, Zuid-Afrikanen alsmede anderen om zich de bestaande rijkdommen toe te eigenen aan de laagste prijs en zonder rekening te houden met het welzijn van de inheemse bevolking. Telkens de Belgische-Congolese betrekkingen iets beter worden, komen weer de gebruikelijke schandelijke lasteringen, volgens de mode van de dag, te voorschijn om het te verhinderen. Een ander gelijkaardige manier om Leopold II te denigreren is de mensen wijs te maken dat de meest briljante periode van de Belgische snelle ontwikkeling bezoedeld was met alle kwalen en, bijgevolg, uit het geheugen te doen verdwijnen. België had van deze bedreven en beschavende periode gebruik gemaakt om een voortreffelijke plaats in te nemen te midden van de wereld mogendheden; zijn pioniers en missionarissen, degenen die naderhand het Belgisch knowhow overal ter wereld verspreidden waren afkomstig van onze steden en provincies. Onze havenwerken, de versterking van onze landsverdediging, alsmede het uitbouwen van versterkte plaatsen, de vernieuwing van de stadsontwikkeling van onze hoofdstad trokken toen eruit voordeel... De Duitse bezetter voerde telkens in 1914 en 1940 onophoudelijk verdeling in het land en onderhield deze constant... België moest bijgevolg ontdaan worden van haar voorbeeldig gedrag en luisterrijk beeld van haar mooiste bestaan en van al de feiten die, ten dien tijde, haar eenheid opbouwde.

Conclusie. De koning, een potentaat, zonder god noch gebod ?

Al de respectvolle benaderingen van de waarheid en objectiviteit doen de allusies teniet. De gedragslijn die aan de agenten van de onafhankelijke Staat meermaals herinnerd werd, staat neergeschreven in de briefwisseling van de Vorst: « De soldaten van de Staat moeten uiteraard aangeworven worden tussen de inboorlingen. Zij zullen zich niet dadelijk kunnen ontdoen van hun voorvaderlijke wrede gewoonten. Het voorbeeld en het gedrag van de blanke officieren en de militaire tucht zullen hen de wreedheid van menselijke trofeënmagie laten inzien, waarover zij voorheen bereid waren zich te beroemen. Het is vanuit dit bewustzijn dat zij de dagelijkse demonstratie van hoger staande levensprincipes moeten inzien en dat het beoefenen van het gezag niet samengaat met gruweldaden. Deze laatste doen de eerste teniet. Ik kan mij voorstellen dat onze agenten, bijna allemaal vrijwilligers en afkomstig van het Belgisch Leger, altijd de voorschriften en eisen van een loopbaan voor ogen hebben, tot dewelke zij zich verplichten. Beziel met een zuiver gevoel van patriotisme, weinig terughoudend voor hun leven, zullen zij het des te meer zijn voor dat van de autochtonen³. »

Wat blijft er over van het bewind van Leopold II ?

Oscar-Georges Libotte maakt een dubbele balans⁴

Volgens de criteria van toen heeft Leopold II aan zijn opvolgers een rijkere en sterkere Staat achtergelaten met uitgebreide overzeese gebieden, een modern leger dat weldra zou zegevieren, een hoofdstad, paleizen, monumenten en havens, overeenstemmend met de rang van een grote westerse natie, waartoe hij zijn klein koninkrijk wilde verheven. Indien wij heden in de kopgroep zitten, inbegrepen als lid van Europa, is het omdat wij niet meer « een klein landje met kleinzieligenburgers » zijn, zoals ten tijde van vóór Leopold II.

Weinig mensen maakten zo goed gebruik van hun fortuin, waarschijnlijk te vergelijken met dat van andere prinses van toen, die van minder karaktersterkte getuigen.

³ Leopold II, brief aan de H. Cerckel en aan andere hoge rijksambtenaren van de E.I.C. -16 juni 1897.

⁴ Leopold II en Congo – O.G Libotte in de « Colonisation Belge ».

Uiteindelijk, wat blijft er heden nog over van zijn ondernemingen, ten voordele van de mensheid, buiten de grondgebieden, de instellingen en monumenten? Men vergeet het al te dikwijls dat België nooit aanspraak maakte op zijn eigen verdiensten: de uitroeiing van de slavenhandel van de Zwarten. Men had erover uitgeweid gedurende eeuwen: concilies, congressen, conferenties, wetten en decreten hadden de slavenhandel veroordeeld, de vloeden hadden onverbidde jacht gevoerd op de slavenschepen, de Secessieoorlog die 600.000 mensenlevens kostte werd gevoerd tegen de slavenhandel, maar het baatte niet, de georganiseerde handel ging voort, clandestien naar Amerika, openlijk naar Azië. De effectieve bezetting van Afrika door de Europese mogendheden was niet voldoende om het af te remmen. Maar de anti-slavenhandelaars campagnes van Leopold II holden definitief de voornaamste bron uit.

Citaties

« Veertig jaar geleden, bij het begin van mijn koloniaal leven, heb ik een grote ervaring mogen meemaken tijdens het bestuderen van het werk van de Koning in Congo: voorbeeld van creativiteit, praktische en realistische organisatie, brede en vrijheidsgezinde initiatieven, inzicht over de materiële, morele en sociale behoeften van de autochtonen. Dit voorbeeld zou moeten gevolgd worden door eender welke koloniale onderneming en heeft mij als richtlijn gediend tijdens zovele jaren en op zovele kwesties ».

Maarschalk Lyautey, brief aan Graaf Carton de Wiart – 1930.

Over kolonisatie

« Het exploiteren van tropische landen is niet alleen een fataliteit van het kapitalistisch regime, maar een noodzaak in het belang van de mensheid zelf »

Emile Vandervelde, Internationaal koloniaal Instituut – 1920.

Over de slavenhandel van de Zwarten.

« Mogen de hemelse weldaden neerkomen op wie dan ook: Amerikaan, Engelsman of Turk deze bloedige wonden helpen genezen. »

Grafschrift van David Livingstone Abdij Westminster.

Maniema werd volledig ontvolkt door de slavenhandel: deze handel werd vijf of zes jaren geleden afgeremd. De weg, eerder door de karavanen gebruikt, loopt langs het Tanganykameer tot boven de stroom Congo en menselijke beenderen zijn verspreid over meer dan 400 km. Twee eeuwen van kalmte en bescherming zullen nodig zijn opdat de Maniema haar situatie van vóór de Arabische strooptochten zou terugvinden.

M. Foa, speciaal afgevaardigde van de Franse regering in Congo -1899.

« De naam van een Europese vorst zal, boven alle anderen, geassocieerd worden in de geschiedenis van de grootste beweging die, tot op heden, ondernomen werd voor de uitroeiing van de slavenhandel. Alleen een monarch wiens edelmoedigheid samenging met zijn menslievendheid kon zulk werk uitvoeren. In aanwezigheid van zulk een humanitaire en beschavende onderneming is het niet overdreven te zeggen dat de Staat Congo zonder vergelijk in de geschiedenis is ingeschreven. »

Uittreksel van « Morning Post » - 1890.

« Het is niet meer dan juist te doen herinneren dat de Staat Congo een groot werk verwezenlijkt heeft en, door haar administratie, aan de wreedheden van de Arabische mensenhandelaars een einde gemaakt heeft op een uitgestrektheid van duizenden vierkante miles »

Lord Curzon, Staatssecretaris aan het Britse Parlement op 3 april 1897.

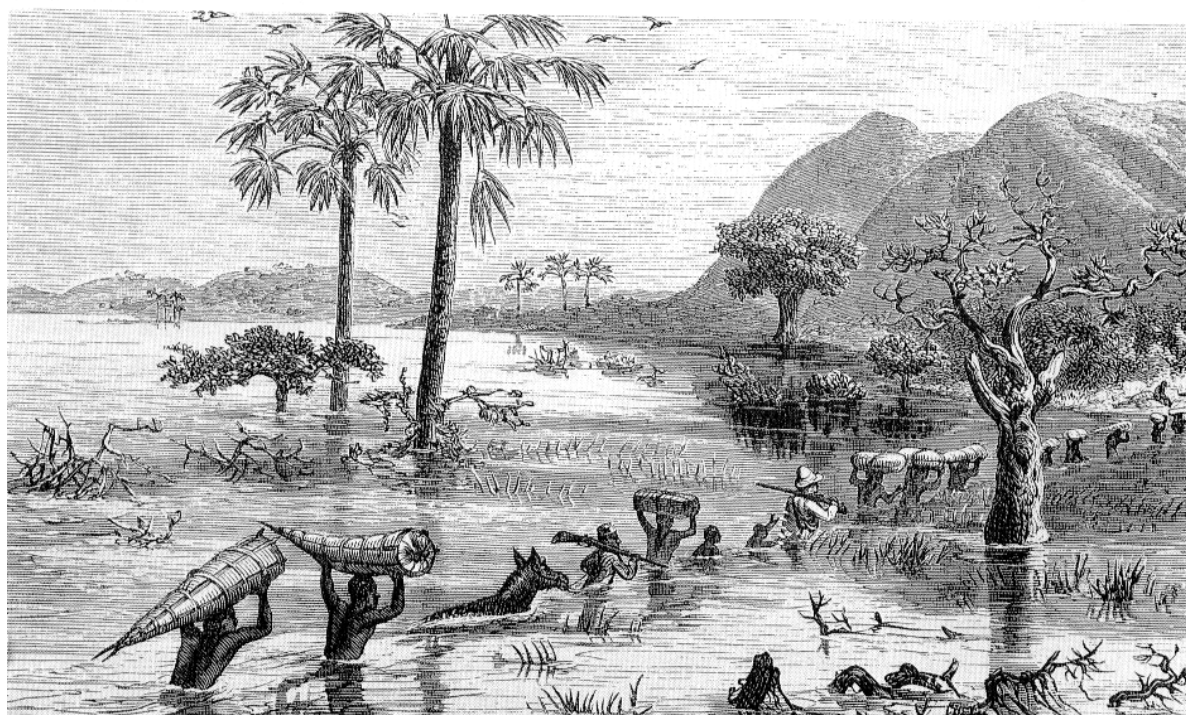
De onafhankelijke Staat Congo (1885-1908).

« Op het ogenblik dat de Koning der Belgen besliste de Staat Congo een economische wending te geven, werd bijna uitsluitend handel gedreven langs de kust. Dankzij de aktiviteit van Zijne Majesteit wordt nu handel gedreven in complete veiligheid tot boven de watervallen. Het is het gevolg van het inbrengen door de Koning der Belgen van vrede en orde in gebieden waar vroeger geen enkele blanke handelaar zich riskeerde ».

Lord Wolseley, in de « Times ». - 1890.

« De Staat Congo moet gefeliciteerd worden voor het aanbrengen van de veiligheid voor al de mensen die onder zijn vaandel leven en haar wetten en reglementen navolgen.

Petergils, Britse Consul. – 1898.

DÉCOUVERTE DE TERRES INCONNUES
ONTDEKKING VAN ONBEKENDE LANDEN